

**НАЦИОНАЛНА СИГУРНОСТ
NATIONAL SECURITY**

**КОНФЛИКТЪТ В УКРАИНА КАТО СТРАТЕГИЧЕСКИ ШОК
ЗА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ: ЕВОЛЮЦИЯ НА ПОЛИТИКАТА
ЗА СИГУРНОСТ И ОТБРАНА И ОГРАНИЧЕНИЯТА ПРЕД ЕВРОПЕЙСКАТА
СТРАТЕГИЧЕСКА АВТОНОМИЯ**

Матрица за оценка на европейската стратегическа автономия (ESAAM)

Даниел Делчев

Университет по библиотекознание и информационни технологии

<https://doi.org/10.70300/NNXD7559>

Резюме: Пълномащабната военна инвазия, предприета от Руската федерация срещу Украйна на 24 февруари 2022 г., представлява най-сериозното предизвикателство пред европейската архитектура за сигурност след края на Студената война. Този конфликт не само промени баланса на силите в Европа, но и постави под съмнение редица основополагащи предпоставки, върху които се основават политиките на Европейския съюз в областта на сигурността и отбраната, изградени през последните три десетилетия. В качеството си на катализатор войната ускори институционалните, политическите, военните и индустриалните трансформации, като постепенно предефинира мястото на ЕС в глобалния ред.

Настоящото изследване анализира войната в Украйна като стратегически шок, предизвикал качествена трансформация на европейската среда за сигурност. Основната теза е, че макар конфликтът да ускори геополитическата ориентация на ЕС и да засили неговите способности като фактор в сферата на сигурността, той не доведе до формирането на напълно автономен Европейски отбранителен съюз. Вместо това се очертава модел на стратегическа взаимозависимост, при който ЕС укрепва своите способности чрез тясно сътрудничество с НАТО и трансатлантическите съюзници.

Ключови думи: конфликтът в Украйна; европейска сигурност; стратегически шок; стратегическа автономия; хибридни заплахи

ВЪВЕДЕНИЕ

Първите десетилетия след края на Студената война формираха преобладаващото схващане, че европейският континент постепенно навлиза в период, в който широкомащабните междудържавни войни ще останат в миналото. Разширяването на Европейския съюз (ЕС) и НАТО, задълбочаването на икономическата взаимозависимост и утвърждаването на междуправноправни механизми за уреждане на конфликти съвместно допринесоха за възприемането на относително стабилна архитектура на сигурността. В този контекст ЕС съсредоточи усилията си върху укрепването на своето нормативно влияние, насърчаването на икономическата интеграция и управлението на кризи извън непосредственото си съседство.

Военната агресия, предприета от Руската федерация срещу Украйна през 2022 г., обаче постави под фундаментално съмнение тези предпоставки. За първи път след Втората световна война Европа се изправи пред продължителен конвенционален военен конфликт с висока интензивност, характеризиращ се с широкомащабно използване на артилерия, ракетни системи, безпилотни платформи, кибероперации и информационна война. Това развитие наложи цялостно преосмисляне на европейските политики в областта на сигурността и отбраната и постави въпроса дали ЕС разполага с необходимите способности, за да функционира като автономен стратегически актьор.

В този контекст конфликтът в Украйна надхвърля рамките на регионален спор, като се утвърждава като стратегически шок с многопластови последици за институциите, политиките и стратегическата култура на ЕС.

Въпреки че е налице значителен обем научна литература, посветена на войната в Украйна, повечето изследвания се съсредоточават върху отделни аспекти на европейския отговор, като санкционните режими, военната помощ, развитието на отбранителната индустрия или отношенията между ЕС и НАТО. Недостатъчно разработена остава цялостна аналитична рамка, която да изследва трансформацията на европейската политика за сигурност като интегриран процес, обхващащ институционалните, военните, индустриалните, технологичните и когнитивните измерения на сигурността.

Изследователска теза

Настоящото изследване изхожда от тезата, че войната в Украйна представлява стратегически шок, който ускори геополитизацията на ЕС и катализира значими трансформации в неговата политика за сигурност и отбрана. Анализът обаче показва, че тази трансформация не доведе до изграждането на напълно автономна европейска отбранителна система. Вместо това тя формира модел на стратегическа взаимозависимост, при който ЕС укрепва собствените си способности, без да измества ролята на НАТО като основен гарант на колективната отбрана.

Обект и предмет на изследването

Обект на настоящото изследване е европейската система за сигурност след началото на пълномащабната война в Украйна.

Предмет на изследването е трансформацията на политиката на ЕС в областта на сигурността и отбраната и нейното отражение върху развитието на европейската стратегическа автономия.

Цел и задачи на изследването

Основната цел на изследването е да анализира въздействието на войната в Украйна върху развитието на ЕС като стратегически актьор в областта на сигурността и отбраната. За постигането на тази цел са формулирани следните изследователски задачи:

- да се анализират промените в европейската среда за сигурност;
- да се изследва институционалната трансформация в рамките на ЕС;
- да се оцени развитието на европейската отбранително-индустриална база;
- да се анализира променящата се динамика в отношенията между ЕС и НАТО;
- да се разработи Матрица за оценка на европейската стратегическа автономия (ESAAM)

като аналитичен инструмент;

- да се оценят ограниченията и предизвикателствата пред европейската стратегическа автономия.

ТЕОРЕТИЧНА РАМКА

1. Концепцията за стратегически шок

Настоящото изследване възприема следната операционална дефиниция: *стратегическият шок представлява внезапно външно събитие с висока степен на въздействие, което едновременно променя възприятията за заплахите, институционалните приоритети и разпределението на ресурсите в системата за сигурност, като по този начин ускорява процесите на стратегическа адаптация.* Тази концептуализация служи като аналитична основа за изследване на реакцията на ЕС спрямо конфликта в Украйна след 2022 г.

2. Неореализъм

Неореализмът обяснява редица последици от войната, сред които значително увеличаване на разходите за отбрана, ускорена модернизация на въоръжените сили, възобновен акцент върху стратегиите за възпиране, укрепване на стратегическата роля на НАТО (Waltz 1979).

Въпреки това тази теоретична перспектива не предлага достатъчно обяснение защо значителна част от тези процеси се реализират именно чрез институционалните механизми на ЕС.

3. Неофункционализъм

Неофункционализмът предоставя полезна аналитична перспектива за разбиране на войната като катализатор на интеграционни процеси в нова политическа област – отбраната. След 2022 г. ЕС значително разшири своите механизми за съвместно финансиране, сътрудничество в областта на отбранителната индустрия, военната мобилност, производството на боеприпаси, иновациите в отбраната (Fiott 2023).

Това развитие илюстрира ефекта на преливане (spillover effect), при който интеграционните процеси се разширяват към нови секторни политики под въздействието на външни кризи.

4. Теория на стратегическата култура

Конфликтът ускори сближаването на стратегическите възприятия между държавите – членки на ЕС. Въпреки че националните различия продължават да съществуват, постепенно се формира по-широк консенсус относно необходимостта от увеличаване на разходите за отбрана, укрепване на европейската отбранителна технологична и индустриална база, противодействие на хибридните заплахи, повишаване на обществената устойчивост (Blockmans et al. 2022; Wendt 1999).

5. Концепцията за стратегическа автономия

В рамките на настоящото изследване стратегическата автономия не се разглежда като независимост от НАТО. Тя се концептуализира като способността на ЕС да формулира самостоятелни стратегически решения, да поддържа надеждни военни способности, да развива устойчива отбранителна индустриална база, да разработва критични и нововъзникващи технологии и да гарантира устойчивост срещу сложни и многопластови заплахи (Grevi 2020).

Следователно стратегическата автономия се разглежда като многомерна аналитична концепция, а не просто като политически лозунг.

КОНФЛИКТЪТ В УКРАИНА КАТО СТРАТЕГИЧЕСКИ ШОК ЗА ЕВРОПЕЙСКАТА АРХИТЕКТУРА ЗА СИГУРНОСТ

1. Крахът на модела на сигурност след Студената война

В продължение на повече от три десетилетия европейската архитектура за сигурност функционираше въз основа на предпоставката, че вероятността от широкомащабен междудържавен военен конфликт в Европа е минимална. След разпадането на Съветския съюз политическата логика на европейската интеграция постепенно измести традиционното разбиране за сигурността като сфера, основана предимно на военната мощ. Вместо това ЕС се стремеше да утвърди международната си роля чрез механизми като икономическа интеграция, нормативно влияние, дипломатическа ангажираност и управление на кризи.

Този модел се основаваше на три взаимносвързани предпоставки:

- първо, че икономическата взаимозависимост ще намали вероятността от военни конфронтации;
- второ, че разширяването на европейските институции постепенно ще стабилизира съседните на ЕС региони;
- трето, че НАТО ще продължи да бъде основният гарант за военната сигурност, докато ЕС ще съсредоточава усилията си предимно върху политическите и икономическите инструменти.

Пълномащабната инвазия на Русия в Украйна постави под фундаментално съмнение и трите предпоставки. За първи път след края на Студената война европейските държави се изправиха пред продължителен конвенционален военен конфликт с висока интензивност, характеризиращ се с широкомащабно използване на конвенционални въоръжени сили, високоточни боеприпаси, безпилотни системи, кибероперации и информационна война.

В резултат на това сигурността отново започна да се определя преди всичко от военните способности, капацитета на отбранителната индустрия и обществената устойчивост.

Тази промяна не свидетелства за провал на европейската интеграция. Напротив, тя раз-

кри ограниченията на модел, основан на предположението, че икономическата интеграция сама по себе си е достатъчна, за да компенсира недостатъчните отбранителни способности. Следователно войната не отслаби европейския проект, а доведе до дълбоко преориентиране на неговите стратегически приоритети.

2. Войната като стратегически шок: концептуализация и последици

В научната литература понятието „стратегически шок“ обикновено обозначава събития, които предизвикват внезапна промяна във възприятията за заплахите и ускоряват процесите на институционална адаптация. Настоящото изследване предлага по-широка концептуализация на това понятие (Freedman 2013).

Войната в Украйна представлява стратегически шок, тъй като едновременно трансформира политическите приоритети, военните способности, политиките в областта на отбранителната индустрия, направленията на технологичното развитие и обществените възприятия за сигурността (Fiott 2023).

След 2022 г. ЕС предприе в изключително кратък период редица мерки, които дотогава се разглеждаха като политически трудно осъществими, сред които:

- предоставяне на военна помощ чрез Европейския механизъм за подкрепа на мира (EPF);
- ускоряване на инициативите за съвместно придобиване на отбранителни способности;
- предоставяне на финансова подкрепа за увеличаване на производството на боеприпаси;
- създаване на нови механизми за финансиране на отбраната;
- интегриране на отбранителната индустрия в по-широката рамка на индустриалната политика на ЕС (Fiott 2023).

Тази стратегическа трансформация намира ясно отражение в Бялата книга за европейската отбрана – Готовност 2030, която определя като непосредствени приоритети на европейската отбранителна политика продължаващата подкрепа за Украйна и преодоляването на критичните дефицити в отбранителните способности.

3. Еволюция на възприятията за заплахите

Преди 2022 г. стратегическите документи на ЕС поставяха акцент върху заплахи като тероризма, незаконната миграция, изменението на климата, енергийната сигурност и киберсигурността.

След началото на войната обаче йерархията на заплахите претърпя съществена трансформация. Конвенционалната военна агресия, интегрираната противовъздушна и противоракетна отбрана, производството на боеприпаси, военната мобилност, защитата на критичната инфраструктура, укрепването на европейската отбранителна технологична и индустриална база и стратегическата устойчивост се превърнаха във водещи приоритети (Blockmans et al. 2022).

Тази промяна не означава, че предишните рискове са изгубили своето значение. По-скоро тя отразява фундаментална промяна в тяхната относителна тежест в рамките на европейския дневен ред в областта на сигурността.

ТРАНСФОРМАЦИЯ НА ПОЛИТИКАТА НА ЕС В ОБЛАСТТА НА СИГУРНОСТТА И ОТБРАНАТА

1. От нормативна към геополитическа сила

След 2022 г. се наблюдава съществена еволюция в ролята на ЕС, който постепенно преминава от предимно нормативен актьор към субект, все по-активно използващ инструментите на политиката за сигурност и отбрана. Концепцията за „Нормативна сила Европа“ (Normative Power Europe), развита в началото на XXI век, разглежда влиянието на ЕС като произтичащо основно от способността му да формира международни норми и стандарти. Конфликтът в Украйна не обезсили тази концепция, а разшири нейния обхват. Днес ЕС съчетава икономическа мощ, нормативно влияние, индустриална политика, отбранителни способности и стратегическа комуникация. Това съчетание свидетелства за процес на геополитизация, а не просто на милитаризация на ЕС.

2. Институционална адаптация

В последните няколко години ЕС значително ускори развитието на своите инициативи в областта на сигурността и отбраната. Сред най-важните от тях са Стратегическият компас (Strategic Compass), Европейският механизъм за подкрепа на мира (EPF), Постоянното структурирано сътрудничество (PESCO), Европейският фонд за отбрана (EDF), Регламентът за подкрепа на производството на боеприпаси (ASAP), Регламентът за укрепване на европейската отбранителна индустрия чрез съвместно възлагане на обществени поръчки (EDIRPA), Действието за сигурност за Европа (SAFE) и Бялата книга за европейската отбрана – Готовност 2030 (White Paper for European Defence – Readiness 2030) (Blockmans et al. 2022; Fiott 2023).

Тези инициативи се основават на последователна стратегическа логика, при която Европейската комисия постепенно изгражда механизми, интегриращи отбранителната индустрия, финансирането, иновациите, обществените поръчки и развитието на отбранителните способности в единна политическа рамка. Това развитие обаче не означава федерализиране на европейската отбрана, тъй като процесът на вземане на решения продължава да зависи от политическата воля на държавите членки. Следователно институционалната интеграция остава ограничена от необходимостта за постигане на политически консенсус между националните правителства.

3. Европейската отбранителна технологична и индустриална база

Един от най-съществените изводи, произтичащи от войната, е възстановяването на разбирането за отбранителния индустриален сектор като стратегически ресурс. Първоначалните затруднения при доставките на боеприпаси за Украйна показаха, че европейската отбранителна индустриална база не е подготвена за продължителен конфликт с висока интензивност.

В отговор ЕС предприе мерки за увеличаване на производствения капацитет, насърчаване на съвместните обществени поръчки и подкрепа на инвестициите в критично важни отбранителни способности.

4. ЕС и НАТО: конкуренция или взаимно допълване?

Един от основните дебати в научната литература е дали укрепването на европейските отбранителни способности неизбежно поражда конкуренция с НАТО.

Настоящият анализ защитава различна теза. След 2022 г. сътрудничеството между ЕС и НАТО се задълбочи значително. Докато НАТО продължава да носи основната отговорност за колективната отбрана, ЕС развива политически инструменти, които допълват, а не дублират функциите на Алианса. Сред тях са индустриалната политика, регулаторните механизми, финансовите инструменти, координацията на вътрешния пазар, както и подкрепата за иновациите в отбраната и развитието на отбранителното производство (Grevi 2020).

Следователно отношенията между двете организации все по-ясно се характеризират с функционална взаимна допълняемост, а не с институционално съперничество.

МАТРИЦА ЗА ОЦЕНКА НА ЕВРОПЕЙСКАТА СТРАТЕГИЧЕСКА АВТОНОМИЯ (ESAAM)

1. Обосновка на необходимостта от нова аналитична рамка

Съвременните научни изследвания, посветени на европейската стратегическа автономия, се фокусират предимно върху отделни нейни аспекти, като военните способности, институционалното развитие или отбранителната индустриална база. Подобни едноизмерни подходи не позволяват цялостна оценка на трансформацията на ЕС в резултат на конфликта в Украйна.

Настоящото изследване изхожда от разбирането, че стратегическата автономия следва да се разглежда като многомерна характеристика на европейската архитектура за сигурност, формирана от динамичното взаимодействие между множество взаимосвързани подсистеми. За да преодолее ограниченията на съществуващите аналитични подходи, настоящото изследване предлага Матрица за оценка на европейската стратегическа автономия (ESAAM).

ESAAM не е алтернативна теория на международните отношения. Тя представлява аналитичен инструмент, предназначен за систематична оценка на развитието на европейската политика в областта на сигурността и отбраната след 2022 г.

2. Концептуална структура на модела

Рамката ESAAM е организирана в три последователни аналитични равнища:

- първото равнище определя основните измерения на стратегическата автономия;
- второто равнище установява критериите за оценка, приложими към всяко от тези измерения;
- третото равнище позволява синтезирането на интегрирана оценка на степента на стратегическа трансформация на Европа.

Тази тристепенна структура преодолява ограниченията на преобладаващите аналитични модели, които разглеждат стратегическата автономия предимно като политическа декларация или я свеждат до количествени показатели, като например размера на разходите за отбрана.

Таблица 1. Оценка на европейската стратегическа автономия чрез Матрицата за оценка на европейската стратегическа автономия (European Strategic Autonomy Assessment Matrix – ESAAM)

Измерение	Капацитет	Кохерентност	Устойчивост	Обща оценка
Военно	Висок	Средна	Висока	Средна към висока
Институционално	Висок	Средна	Висока	Средна към висока
Индустриално	Среден	Средна	Средна	Средна
Технологично	Среден	Средна	Висока	Средна към висока
Когнитивно	Висок	Висока	Висока	Висока

Анализ на рамката ESAAM

Прилагането на ESAAM разкрива ясно изразена неравномерност в развитието на различните измерения на европейската стратегическа автономия.

Военното измерение отбелязва най-съществен напредък, обусловен от увеличените разходи за отбрана, ускорената модернизация на въоръжените сили и стартирането на нови европейски отбранителни програми.

Съществено развитие се наблюдава и в институционалното измерение, което намира израз в приемането на Стратегическия компас (Strategic Compass), създаването на Европейския механизъм за подкрепа на мира (EPF), Европейския фонд за отбрана (EDF) и редица други инициативи в областта на европейската политика за сигурност и отбрана (Blockmans et al. 2022; Fiott 2023).

За разлика от тях индустриалното измерение остава най-слаборазвито. Независимо от увеличените финансови инвестиции Европейската отбранителна технологична и индустриална база (EDTIB) продължава да се характеризира със значителна фрагментираност, което ограничава способността на ЕС да поддържа широкомащабно отбранително производство.

Същевременно технологичното измерение демонстрира устойчиво развитие, подкрепено от бързия напредък в областта на безпилотните системи, изкуствения интелект, космическите способности и киберотбраната.

Оригинална концептуална рамка: стратегическа взаимозависимост

Проведеният в настоящото изследване анализ води до разработването на нова концептуална рамка. Европейската стратегическа автономия не следва да се тълкува като процес на дистанциране от НАТО. Напротив, тя представлява постепенно укрепване на европейските способности в рамките на по-широката трансатлантическа архитектура за сигурност (Anghel and Damen 2025; Grevi 2020).

Емпиричните резултати показват, че вместо да се развива към модел на пълна стратегическа автономия, европейският ред в областта на сигурността постепенно се насочва

към парадигма на стратегическа взаимозависимост. В рамките на този модел ЕС поетапно укрепва собствените си способности, докато НАТО запазва ролята си на основен гарант на колективната отбрана.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Пълномащабният военен конфликт, започнат от Руската федерация срещу Украйна, представлява най-сериозното предизвикателство пред европейската сигурност след края на Студената война. Настоящият анализ показва, че войната не само промени възприятията за заплахите пред сигурността, но и трансформира основополагащата логика, определяща развитието на ЕС като стратегически актьор.

Резултатите от изследването потвърждават основната изследователска теза, че конфликтът действа като стратегически шок, ускорил процеса на геополитизация на ЕС и катализи-рал съществени трансформации в неговата политика в областта на сигурността и отбраната. Анализът обаче не потвърждава тезата, че ЕС се развива към напълно автономен отбранителен съюз. Напротив, емпиричните данни свидетелстват за формирането на нова парадигма на сигурността, основана на стратегическа взаимозависимост между ЕС и НАТО.

Предложената в настоящото изследване Матрица за оценка на европейската стратегическа автономия (ESAAM) показва, че развитието на ЕС се характеризира със значителна неравномерност между отделните измерения на стратегическата автономия. Най-съществен напредък се наблюдава в институционалното, военното и когнитивното измерение, докато интеграцията в индустриалната сфера остава сравнително ограничена.

Следователно оценката на европейската стратегическа автономия не следва да се основава на един-единствен показател, а трябва да отчита динамичното взаимодействие между институционалното, военното, индустриалното, технологичното и когнитивното измерение.

В обобщение, резултатите от изследването показват, че бъдещото развитие на европейската архитектура за сигурност най-вероятно няма да бъде белязано от едностранно постигане на стратегическа независимост, а от изграждането на по-задълбочена и по-структурирана стратегическа взаимозависимост между ЕС и НАТО.

REFERENCES

- ANGHEL, S. E. and DAMEN, M. G. H., 2025. *The Future European Security Architecture: Dilemmas for EU Strategic Autonomy*. Brussels: European Parliamentary Research Service.
- BLOCKMANS, S., CROSSON, D. M. and PAIKIN, Z., 2022. *The EU's Strategic Compass: A Guide to Reverse Strategic Shrinkage?* CEPS Policy Insights, March 2022. Brussels: Centre for European Policy Studies.
- FIOTT, D., 2023. In Every Crisis an Opportunity? European Union Integration in Defence and the War on Ukraine. *Journal of European Integration*, 2023, Vol. 45, No. 3, pp. 447–462.
- FREEDMAN, L., 2013. *Strategy: A History*. Oxford: Oxford University Press.
- GREVI, G., 2020. *Fostering Europe's Strategic Autonomy: A Question of Purpose and Action*. Brussels: European Policy Centre.
- WALTZ, K. N., 1979. *Theory of International Politics*. Reading, MA: Addison-Wesley.
- WENDT, A., 1999. *Social Theory of International Politics*. Cambridge: Cambridge University Press, 1999.

THE CONFLICT IN UKRAINE AS A STRATEGIC DISRUPTION TO THE EUROPEAN UNION: EVOLUTION OF SECURITY AND DEFENCE POLICY AND THE CONSTRAINTS ON EUROPEAN STRATEGIC AUTONOMY European Strategic Autonomy Assessment Matrix (ESAAM)

Abstract: The large-scale military invasion initiated by the Russian Federation against Ukraine on 24 February 2022 constitutes the most profound challenge to the European security framework since the conclusion of the Cold War. This conflict has not only shifted the power dynamics within Europe but has also undermined several foundational premises underpinning the European Union's security and defence policies developed over the last thirty years. Serving as a catalyst, the war has accelerated institutional, political,

military, and industrial transformations, progressively redefining the EU's position within the global order. This paper analyzes the war in Ukraine as a strategic shock that has precipitated a qualitative change in the European security landscape. The principal thesis posits that while the conflict has expedited the EU's geopolitical orientation and enhanced its capabilities as a security actor, it has not culminated in the establishment of a fully autonomous European defence union. Rather, a paradigm of strategic interdependence is emerging, wherein the EU augments its capacities through close collaboration with NATO and transatlantic allies.

Keywords: *Ukraine conflict; European security; strategic shock; strategic autonomy; hybrid threats*

Daniel Delchev, PhD Student

ORCID: 0009-0006-2983-035X

University of Library Studies and Information Technologies

Sofia, Bulgaria

E-mail: d.delchev@bfgroup.eu